

Bilindiği gibi, felsefe tarihinde arke yani ilk neden tartışması bulunmaktadır. Thales arkenin "su" olduğunu, Anaksimandros soyut bir varlık olan "apeiron" ve Anaksimenes "hava" olduğunu iddia etmiştir.

Sokrates ise, “arke”yi bilemeyiz, ancak “kendimizi bilmeliyiz” diyordu. Yüzyıllar boyunca bu düşünce birçok felsefe için ilham kaynağı oldu.

Dünyada mesajını yaşadığı çağı aşarak günümüz insanına kadar ulaştıran Sokrat gibi çok az insan oldu. İşte bunlardan birisi de “Mevlana”dır.

Hep dışarıda aranan Allah'ın Mevlana'yla birlikte insanda, insanın özünde ve kalbinde olduğu düşüncesi ve inancının yerleşmeye başladığı söylenebilir.

Bugünkü Afganistan'da Belh şehrinde doğan ve 5 yaşına kadar orada yaşayan Mevlana, Belh sultanının babası Bahaüddin Veled'i kıskanması nedeniyle ailesiyle birlikte memleketinden ayrılmak zorunda kalmıştı.

10 yaşındayken Anadolu'ya gelmiş ve yarım asırdan fazla orada kalmıştır.

Mevlana'nın döneminde tasavvuf hareketleri üç ayrı bölüme ayrılmıştır:

1. Endülüs ve Kuzey Afrika'da ortaya çıkan tasavvuf hareketleri ve özellikle Muhyiddin İbni Arabi gibi **Ahlakçı Mutasavvıflar**.

2. Mısır, Suriye ve Irak gibi Orta-Doğu ülkelerinde ortaya çıkan Sühreverdilik, Vefailik ve hatta Cevlakilik (Kalenderilik) gibi **zühtçü tasavvuf** ekolleri.

Mevlana: İnsana Dönüş

Prof. Dr. İlhan Yıldız tarafından yazıldı.

Salı, 24 Mart 2015 00:43 - Son Güncelleme Pazartesi, 12 Aralık 2022 23:17

3. Orta Asya ve İran'da doğan Kübrevilik, Yesevilik, Melamilik ve Haydarilik gibi **coşkucu/cezbe ve estetikçi tasavvuf** anlayışları.

Mevlana'nın babası **Bahauddin Veled Kübrevilik** tarikatının ileri gelenlerindendir.

Melamilik dünyaya zerre kadar değer vermeyen dünyanın peşinden koşan insanları hor ve hakir gören anlayış. **Vefailik'te Hacı Bektaş Veli** tarafından temsil edilen tasavvuf akımı idi.

Mevlana'nın bu tasavvuf hareketlerinden olumlu ve olumsuz etkilendiği aşikâr.

Uzun süre Sühreverdiliğin etkisi altında kalan Konya, Muhyiddin İbni Arabî'nin kente gelişiyle birlikte "Vahdet-i Vucud"un etkisi altına girmiştir.

Kişinin kişisel ben içinde kalıp transandantal bene ulaşamaması kişinin kendi aslına ihanetinden başka bir şey değildir. Benin kendini yok etmesi yokluk bilgisiyle mümkündür. Yokluk bilgisi öğrenilen bir bilgi olmayıp yaşamsaldır ve varoluşsaldır. Bu bağlamda bilincin kendi beninden yola çıkarak transandantal bene yönelme hali verilmiş benden edinilmiş olunmuş bene sıçramadır.

Mevlana'nın Kalenderi tarikatının ileri gelenlerinden olan Şems-i Tebrizi'den çok etkilendiği de malum. Mevlana Şems'te gördüğü Kalenderi tavra hayrandı. Bu yüzden Şems Konya'ya yerleşmiş, Mevlana ve Şems arasındaki etkileşim dilden dile dolaşmıştı.

Mevlana, belki de bütün bunlardan daha fazla kendi babası Bahauddin Veled'den etkilenmiştir. O öldükten sonra bile Onun "Maarif" adlı eserini elinden düşürmemişti. Hatta bir keresinde babam erkenden ölmemiş olsaydı Şems'e ihtiyacım kalmayacaktı demiştir.

Mevlana'nın, Yesevilik ve Vefailik tarikatı mensuplarına pek olumlu yaklaşmadığı bilinmektedir. Bunun en önemli nedeni onların uçuk kaçık kerametlere önem vermesiydi. Zira vücuduna şiş

Mevlana: İnsana Dönüş

Prof. Dr. İlhan Yıldız tarafından yazıldı.

Salı, 24 Mart 2015 00:43 - Son Güncelleme Pazartesi, 12 Aralık 2022 23:17

batıran, ateş parçaları yutan, yılan ve akreple oynayan dervişler Mevlana'nın tasavvuf anlayışına terstir.

Tam da bu nedenle Mevlana çağdaşı olan Hacı Bektaş Veli ile de sıcak ilişki içinde olmamıştır.

“Kerametın "istikamet" olduğunu” belirten Mevlana dervişlerin keramet ve harikulade gösterilerini hanımının seyretmesine dahi tahammül edememiştir.

Vahdet-i Vucud

Mevlana'nın tasavvufi vahdet düşüncelerini anlatırken kullandığı sembolik üslup onun İbni Arabi'nin Vahdet-i Vücut ekolünde sayılmasına neden olmuştur. Mevlana'nın: "A bizim canımıza can olan, biz kim oluyoruz ki seninle beraber bir arada bulunabilelim? Biz yoklarız, bizim varlıklarımız, geçici şekiller izhar eder, Mutlak varlık olan sensin ancak." (Mesnevi, I, 605.beyit) şeklinde kişiyi ve dolayısıyla kendini yok sayan yaklaşımları bulunmaktadır. "Tanrı'yı bir bilmek nedir? Kendini o birin önünde yakıp yandırmak. Gündüz gibi ışıyıp durmayı istiyorsan, geceye benzeyen varlığını yakadur. Bakırı kimyada eritir gibi varlığını O'nun varlığında erit gitsin." (Mesnevi, I, 3020)

Mevlana'ya göre, varolma, Tanrı karşısında kendi benliğini bilinçli bir şekilde hiçleştirme süreci olarak tanımlamaktadır.

Bireyin transandantal bene doğru yol alması için iki şey önemlidir:

1. Dünya nimetlerine sırtını çevirmesi,

2. Yalnız kalması / Uzlet.

Mevlana ve Felsefe

Mevlana'nın Yunan felsefesini detaylı bir şekilde okuyarak, Sokrates başta olmak üzere Platon, Aristo ve diğer Yunan filozoflarından haberdar olmuştur. Özellikle **Sokrates, Platon ve Plotinus** gibi eski Yunan idealist felsefesinin Mevlana üzerinde etkisi olduğu söylenebilir.

Mevlana sebeplilik ilkesini kabul eder. Ancak Onun sebeplilik anlayışı determinizm şeklinde değil de indeterminizm şeklindedir. O, sebeplerin gerçek oluşunu ifade eder. İletlerle malullerin, sebeplerle sebepli olanların zincirleme ilişkisi olduğunu, bunu kabul etmemenin imkansız olduğunu ve de illetle malulün (sebebe-sonuç ilişkisinin) yani her şeyin bir sebebi olduğunun makul olduğunu kabul eder. Genel olarak Allah'ın sünneti (adeti); sebepli olan şeylerin sebeplere bağlı olduğu ve eşyadan onların özelliklerinin elde edileceği tarzındadır. Şüphesiz ki harikuladeliği (mucize ve keramet), mümkündür. Bunların ara sıra gerçekleştiği de olmaktadır. Mevlana'nın sebeplilik konusunu açıklarken Gazali'nin Tehafüt kitabındaki görüşlerinden etkilendiği izahıta varestedir.

Mevlana'ya göre, deliller, sebeplilik ve akıl yürütmelerle bir hükümde bulunma dünyevi konularla ilgilidir. Ancak bu yol ve yöntemle Allah'a ve eşyanın hakikatine ulaşmaya çalışmak, **tahta bacakla dünya seyahatine çıkmak** gibi bir şeydir.

Mevlana, "Fihi Ma Fih" adlı eserinde bu hususu şöyle ifade etmektedir:

"Delil ve sebeplerle hareket edenlerin ayağı tahta bacak gibidir.

Tahta bacaklara ise hiç güvenilmez, tamamen dayanıksızdır." (Mevlana, Fihi Mâ Fih, s. 108)

Mevlana: İnsana Dönüş

Prof. Dr. İlhan Yıldız tarafından yazıldı.

Salı, 24 Mart 2015 00:43 - Son Güncelleme Pazartesi, 12 Aralık 2022 23:17

Mevlana, kendi döneminin filozof ve kelamcılarından, eski Yunan hikmet ve felsefesinden imana doğru göç etmelerini ister. Hakiki ilim ve hikmet olan imana doğru gelmeye davet ediyor.

Hümanizm, Evrensellik ve Mevlana

Hümanizm dediğimizde insan sevgisi, hoşgörü, tolerans, musavvat (eşitlik) vs. gibi anlamlar içerdiği düşünülür. Hatta ;Türkiye'de genellikle hümanizm bu şekilde algılanır. Ancak hümanizm insan sevgisi anlamına gelmez, ortaçağda tanrı merkezli bir evren anlayışının yerine insan merkezli bir evren anlayışının inşa edilmesidir. Örneğin, bir eylemi değerlendirdiğimizde "Allah rızası" değil, insanın faydası ve hoşnutluğu esas alınmalıdır.

Mevlana hümanizmini bugünkü Batı tarzında bir hümanizma ile bir ve aynı görmek son derece yanlıştır. Zira Batı'daki hümanizm Allah'ın tahtına insanı oturtmayı amaçlayan bir inkar mekanizmasıdır.

Halbuki Mevlana, Allah'a ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'e bütün samimiyetiyle bağlıdır.

Mevlana bağlı olduğu İslamiyeti öteleyerek değil bilakis sağlam bir Müslüman olarak insanlığı kucaklayan bir takım mesajlar vermiştir. Bu mesajlar **"ayağının tozu"** olmakla iftihar ettiği Resulullah (s.a.v.)'e, **"ölü nceye kadar bendesi"** olmaya ahdedtiği "Kur'an'a asla muhalefet etmemiştir.

Mevlana farklı din ve kültürlere saygılı davranmıştır. Farklı dinlere mensup din adamlarını ziyaret etmiş onlarla beşeri münasebetlerini ihmal etmemiştir. Nitekim Mevlana'nın cenazesine başta rahipler olmak üzere birçok din adamı da katılmıştır. Bu yüzden **"Gel! Gel! Ne olursan ol yine gel"** derken **"bir ayağı ile sımsıkı şeriatla duran, öbür ayağı ile yetmiş iki milleti dolaşan"** bir pergel olduğunu söylemiştir.

Ruh

Mevlana: İnsana Dönüş

Prof. Dr. İlhan Yıldız tarafından yazıldı.

Salı, 24 Mart 2015 00:43 - Son Güncelleme Pazartesi, 12 Aralık 2022 23:17

Mevlana'ya göre, insanın varoluşu tamamlaması için beden ile ruh arasındaki bağı koparması gerekmektedir. Başka bir deyişle, ruhu beden kafesinden kurtarmak gerekir. Mevlana ruhun beden hapisanesinde mahkum olduğunu ve hapis hayatı sürdüğünü söylemektedir. Mevlana, bunu yumurta metaforu ile anlatmaktadır. Yani ruhu yumurtaya hapsolmuş civcive benzetmektedir. Civciv yumurtayı çatlatana kadar ruhunu kurtaramaz.

Beyitleri

Yaklaşık 6 ciltten oluşan ve 25.700 beyit tutan Mesnevî, Farsça olarak yazılsa da, içerisinde yer yer Arapça ve Türkçe kelimeler; de barındırmaktadır.

Mevlana ve Peygamberlik

Abdurrahman Camii, Mevlâna için “Peygamber değildir; fakat kitabı vardır” ifadesini kullanırken o “kitap” ile Mesnevî’yi kastetmiştir.(Semih Ceylan, “Mesnevi”, DİA, Ankara, 2017, s.326)

Not: Bu yazı makale, köşe yazısı vs. gibi akademik bir yazı değildir. Sadece ders notu olarak kullanılmaktadır